

PRIVRŽENOST, AGRESIVNOST I POTREBA ZA TRAŽENJEM UZBUĐENJA U ADOLESCENCIJI

SAŽETAK

Predmet istraživanja odnosi se na moguću povezanost kvalitete privrženosti i ponašanja značajnih za razdoblje adolescencije (agresivnost i potreba za traženjem uzbuđenja).

Istraživanje je provedeno u Srbiji (Niš) na uzorku ispitanika dobi 13-16 godina, N=220. Instrumenti: Modifikacija Brennanova Inventara iskustava u bliskim vezama (Kamenov i Jelić, 2003.), Skala za procjenu potrebe za traženjem uzbuđenja - Forma V, SSS (Zuckerman i sur., 1978.), Upitnik za procjenu bazične agresivnosti (SIGMA 4/D, Momirović i sur., 1991.) i Upitnik za prikupljanje socio-demografskih varijabli.

Rezultati pokazuju da samo kod adolescenata sa sigurnim stilom privrženosti postoji statistički značajna negativna povezanost s agresivnošću i subskalom dezinhibicija SSS-a, dok su u tzv. nesigurnim tipovima privrženosti (odbijajući, zaokupljeni, plašljivi) korelacije sa agresivnošću i traženjem uzbuđenja uglavnom pozitivne, mada, ne statistički značajne, osim odnosa okupiranog obrasca i subskele dez-

¹ Prof.dr.sc. Tatjana Stefanović Stanojević, psihologinja, e-mail: sstanja63@gmail.com

² Prof.dr.sc. Snezana Vidanović, psihologinja, e-mail: neza54@gmail.com

³ Doc.dr.sc. Vesna Anđelković, psihologinja, e-mail: vesandjel@gmail.com

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: kolovoz, 2009.
Prihvaćeno: studeni, 2009.
UDK 159.922.8

Tatjana Stefanović
Stanojević¹
Snezana
Vidanović²
Vesna Anđelković³
Filozofski fakultet Univerziteta
u Nišu
Departman za psihologiju

Ključne riječi:

tipovi privrženosti,
agresivnost, potreba za
traženjem uzbuđenja.

inhibicija. Uzevši u obzir činjenicu da u ispitivanom uzorku prevladava izbegavajuć tip privrženosti, razumijevanje dobivenih korelacija moglo bi pomoći u preventivnom radu s adolescentima i eventualnom identifikacijom rizičnih grupa adolescenata.

TEORIJSKI OKVIR

Teorija privrženosti nastala je sredinom prošlog stoljeća. Njen osnivač, engleski psihijatar i psihoanalitičar, Bowlby (1988.) inzistirao je na značaju i ulozi ranih odnosa djeteta s majkom i ovaj odnos definirao kao afektivnu vezanost. Prema Bowlbyju, afektivna povezanost je specifičan, asimetričan odnos koji se u najranijem djetinjstvu formira između majke i djeteta. Na osnovi kvalitete ranih odnosa sačinjena je klasifikacija individualnih razlika i definirani su tipovi privrženosti, koji (u formi unutrašnjeg radnog modela), perzistiraju kroz odrastanje i u značajnoj mjeri utječu na formiranje ličnosti, na odnose koje ona uspostavlja i aktivnosti kojima teži. Vrijednim pažnje učinilo nam se produbljivanje i eventualno traganje za do sada, koliko je nama poznato, neutvrđenim specifičnostima dinamike ličnosti u okviru tipova privrženosti, naročito u razdoblju adolescencije, kao posebno osjetljivom životnom razdoblju. Prije svega smo imali u vidu odnos između privrženosti, i agresivnosti i potrebe za traženjem uzbuđenja.

RAZVOJ TIPOVA PRIVRŽENOSTI

U ranoj interakciji majka-dijete dolazi do razmjene brojnih signala i na temelju načina na koji majka reagira na signale djeteta (osmijeh, plač, gukanje i sl.) dijete formira unutrašnji radni model sebe i unutrašnji radni model drugih. Ainsworth (1978.) je razradila postupak za klasifikaciju individualnih razlika na osnovi kvaliteta unutrašnjeg radnog modela. Ukoliko su oba modela pozitivna, smatra se da je dijete formiralo **sigurni** obrazac afektivne povezanosti. Međutim, ukoliko je jedan od modela, ili su oba negativna, radi se o jednom od nesigurnih obrazaca afektivne povezanosti. Nesigurni obrasci su: **povučeni** obrazac afektivne povezanosti (negativan model drugih, pozitivan model sebe), **ambivalentni** obrazac afektivne povezanosti (negativan model sebe, pozitivan model drugih) i **dezorganizirani** obrazac afektivne povezanosti (negativan model sebe, negativan model drugih). Relativno nepromjenjeni, opisani obrasci perzistiraju kroz odrastanje osobe, utječući na oblikovanje dominantnih odraslih veza. Tijekom odrastanja, a posebno u adolescenciji, odnos s roditeljima prolazi kroz obostranu korekciju, na temelju čega istraživači (Steinberg, 2001.) definiraju koncept partnerstva s korigiranim ciljem. Ovaj koncept podrazumijeva visoku osjetljivost i fleksibilnost roditelja za izmijenjene potrebe adolescenata. Na osnovi niza procedura i instrumenata za procjenu privrženosti (Cassidy i Shaver, 1999.) početna klasifikacija individualnih razlika obogaćena je modalitetima ponašanja u kasnijim razvojnim razdobljima. Naravno, i nazivi obrazaca u odrasloj dobi donekle se razlikuju (**sigurni, odbijajući, zaokupljeni i plašljivi**).

Opisat ćemo osnovna obilježja svih četiriju tipova privrženosti nastojeći obuhvatiti i razdoblje djetinjstva zbog načina formiranja, kao i razdoblje adolescencije jer je to dob kojom ćemo se u radu baviti. Budući da se nazivi tipova u djetinjstvu razlikuju od naziva obrazaca u odraslom (pa i adolescentskom) razdoblju, a da ćemo pod istim naslovom nastojati obuhvatiti čitav razvoj, opredijelile smo se za nazive koji se odnose na odraslo doba.

Sigurni tip privrženosti

Kvaliteta ranog iskustva s majkom djece koja pripadaju ovom obrascu mogli bi označiti kao dosljednu dostupnost i responzivnost majke na signale djeteta. Zahvaljujući ponavljanim iskustvima majčine osjećajne responzivnosti, djeca stječu sigurnost u majku, formiraju sliku o sebi kao o bićima koja zaslužuju ljubav i pažnju majke, a sliku o svijetu kao o mjestu koje je sigurno, udobno i u kome za njih ima mjesta. U razdoblju adolescencije, zahvaljujući osjetljivosti roditelja za izmijenjene potrebe adolescenta, dolazi do obostranog pomicanja granica u skladu s potrebom adolescenta za kreiranjem novih i značajnih odnosa s prijateljima, partnerima.

Odbijajući tip privrženosti

Nesigurno Odbijajući tip privrženosti odlikuju negativan model drugih i pozitivan model sebe. Do ovog obrasca dolazi ukoliko majke dosljedno ne reaguju na potrebe djeteta. Iako prisutne, ove majke o djetetu brinu na način nimalo povezan s emocijama i signalima koje ono šalje. Ovaj rani osjećajni nedostatak Bowlby i istraživači prije njega, vezivali su za odvojenost djeteta od majke, te je stoga poznato i kao fenomen *hospitalizma* (Bowlby, 1988.). U kasnijim istraživanjima (Ainsworth, 1989.) isti simptomi se identificiraju i u formalno cjelovitoj obiteljskoj sredini. Naučeno ponavljanim iskustvima da majka neće odgovoriti na njegove potrebe, dijete ovog tipa razvija sliku o svijetu kao o mjestu koje nije sigurno, ni njemu naklonjeno (negativan model drugih) i postepeno prestaje slati signale i očekivati naklonost drugih. Štiti se podizanjem oklopa, te oslanjanjem, očekivanjem, ali i ulaganjem samo u sebe (pozitivan model sebe). U adolescenciji ovi mladi ljudi uglavnom nastoje odoljeti izazovima novog i drugačijeg životnog doba, jačajući već izgrađeni oklop, ali i učeći nove strategije za izlaženje na kraj s »provokacijama« značajnih drugih.

Zakupirani stil privrženosti

Djeca koja pripadaju ovom tipu privrženosti nesigurna su u dostupnost majke jer majka selektivno reagira na njihove signale. Budući da neredovni režim potkrepljivanja učvršćuje reakcije, djeca koja pripadaju ovom tipu učvršćuju povezanost za selektivno dostupnu figuru, tako da je njihov unutrašnji radni model određen borbom za pažnju i naklonost

(Bowlby, 1969.). Posljedice zasnivanja ovakvog radnog modela višestruke su: prije svega, dijete razvija izraženije emocionalno vezivanje za majku. U strahu da će izgubiti majku, dijete je i pojačano nadgleda, kontrolira. Jednom riječju, dijete ovog tipa formira pozitivan model drugih, a negativan model sebe i sve što radi povezano je s uzaludnim pokušajima popravljavanja slike o sebi. U adolescenciji odnos s roditeljima obično se dodatno komplicira, jer adolescenti nisu spremni za obostranu korekciju i pomicanje granica, tako da aktualne konflikte kontaminiraju sjećanjima na stare »povrede«.

Plasljivi tip privrženosti

Proučavanja djece čiji su roditelji zlostavljani (Crittenden, 1989.) ili su patili od manično-depresivne psihoze (Radke-Yarrow i sur., 1985.), pokazala su da se neka djeca nisu mogla klasificirati ni u jednu od ponuđenih kategorija. Ono što je odvojilo ovu djecu, nije bila nova kvaliteta, već različiti stupnjevi dezorganizacije i dezorijentacije. Main i Hese (1990.) nude objašnjenje po kojemu traumatizirani, kaotični roditelji, onemogućavaju svojoj djeci formiranje organiziranih, smislenih odgovora na životne situacije. U razdoblju adolescencije, i izazova koje ona sa sobom nosi, ovi mladi ljudi nalaze se u konfliktu: s jedne strane imaju potrebu da uz pomoć partnera ili prijatelja nadilaze manjkavosti odnosa s roditeljima, a s druge ih strane preplavljuje strah da će biti odbačeni i ismijani, što rezultira naglim smjenama raspoloženja i ishitrenim odlukama.

AGRESIVNOST

Shvaćanja agresivnosti, kao isključivo nagonski determiniranih ljudskom prirodom, s jedne strane, i isključivo socijalno uvjetovanih, s druge strane, danas su uglavnom zastarjela. Razlike u pristupu problemu uglavnom se temelje na pridavanju manjeg ili većeg značaja jednim ili drugim činiteljima. U novijoj literaturi (Eagly i Steffen, 1986.; Benenson, 2008.) posebno se ističe kulturna uvjetovanost agresivnog ponašanja. Prema tome, agresivno ponašanje razmatra se u odnosu na različite kriterije. Kriteriji se najčešće odnose na uzroke nastanka, načine izražavanja, kao i ciljeve i ishode agresivnosti. Razvojno promatrano, agresivno ponašanje je relativno stabilno tijekom vremena, a njegove manifestacije, učestalost i intenzitet mijenjaju se ovisno o dobi (Olweus, 1994.). U tom kontekstu, fizička, verbalna i indirektna agresivnost nisu samo osnovni načini ostvarivanja agresije, već ukazuju i na razvojne faze agresivnog ponašanja. U ranom djetinjstvu prevladava instrumentalna, fizička i direktna agresivnost, dok se pri kraju predškolskog i početkom školskog razdoblja intenziviraju reaktivne, verbalne i indirektno strategije. Tijekom cijelog života svi načini izražavanja agresije ostaju na raspolaganju ali, s uzrastom, primitivniji i zastarjeli oblici najčešće bivaju zamijenjeni adaptivnijim. Istraživanja (na primjer, Loeber, prema Coie i Dodge, 1997.) su pokazala i da se stabilnost agresivnosti povećava s uzrastom i da je veća kod osoba koje

su ranije bile ili izrazito agresivne ili izrazito neagresivne, u odnosu na osobe s prosječnom razinom agresivnosti. Takođe se ukazuje na ulogu nasljeđa i međugeneracijsku vezu. Većina longitudinalnih istraživanja (Loeber, prema Coie i Dodge, 1997.) govori i da u adolescenciji dolazi do smanjenja učestalosti agresivnog ponašanja, ali i povećanje njegovog intenziteta. U tom razdoblju mijenjaju se i frustrativne situacije koje izazivaju agresivno ponašanje. Dok su u ranijem djetinjstvu uzroci agresivnosti uglavnom unutar obitelji, kod adolescenata su oni vezani za školu, okruženje ili prijateljstvo (Fraser, 1996.). U adolescenciji, također, dolazi do povećanja intenziteta agresivnosti u sklopu složene psihodinamike adolescentskog razdoblja, a prije svega, intenziviranja nagonskih snaga, odnosno, povećanja spolnih hormona (Maccoby i Jacklin, 1980).

POTREBA ZA TRAŽENJEM UZBUĐENJA

Potreba za traženjem uzbuđenja označava spremnost za preuzimanjem visokog rizika, sudjelovanje u rizičnim sportovima, potragu za novim i uzbuđljim iskustvima kroz putovanja, glazbu, umjetnost, korištenje narkotika, i, generalno, izbjegavanje predvidljivih situacija (Zuckerman, 1984.). Zuckerman je ponudio biološki model traženja uzbuđenja, postulirajući da je crta u vezi s optimalnom razinom aktivnosti kateholaminskog sustava (Zuckerman, 1984). On je pretpostavio da izraženost potrebe za traženjem uzbuđenja kompenzira sniženu aktivnost kateholaminskog sustava. U prilog tome, Zuckerman je istaknuo ulogu dopamina u primarnim sustavima nagrađivanja, što je sugeriralo vezu između traženja uzbuđenja i ovih sustava. Pretpostavilo se da ljudi koji traže uzbuđenje imaju nisku razinu aktivnosti dopaminergičnog sustava uslijed čega koriste različite podržaje u potrazi za intenzivnom i novom stimulacijom, koja povećava aktivnost ovih sustava (Zuckerman, 1991.).

Potrebnu za traženjem uzbuđenja (Zuckerman, 1978.) moguće je sagledati kroz četiri dimenzije: **traženje uzbuđenja i avanture, traženje iskustva, dezinhibicija i podložnost osjećanju dosade.**

Traženje uzbuđenja i avantura izražava želju za sudjelovanjem u sportovima ili aktivnostima koje uključuju određenu fizičku opasnost ili rizik kao što su alpinizam, skakanje padobranom, ronjenje, brza vožnja automobila i sl.

Traženje iskustva najčešće se ostvaruje kroz putovanja, netradicionalan životni stil, stvaranje odnosa s nekonvencionalnim osobama i sl.

Dezinhibicija opisuje potrebu za nesputanim ponašanjem u društvenoj sferi kroz opijanje, posjećivanje zabava i traženje raznovrsnosti u seksualnim odnosima.

Osjetljivost na dosadu karakterizira osobe koje imaju averziju prema ponavljanju iskustava bilo koje vrste, prema rutinskim poslovima, ili čak dosadnim i predvidljivim ljudima.

Oblježja navedenih dimenzija ukazuju da se ne radi o jedinstvenom profilu osoba koje izražavaju pojačanu sklonost prema različitim uzbuđenjima (mada je i to u nekim slučajevima moguće), već da u bavljenju npr. ekstremnim sportovima ili eksperimentiranju

s drogom mogu u osnovi ležati različite potrebe (Zuckerman, 1984.). Muškarci generalno imaju viši rezultat od žena, osim na subskali *traženje iskustva* (Stošić, 2007.). Nalazi dosadašnjih istraživanja govore da je izraženo traženje stimulansa povezano sa seksualnim iskustvima bez zaštite (Zuckerman, 1978.), upotrebom droga, alkohola i cigareta (Zuckerman, 1978.), sudjelovanjem u rizičnim sportovima (Stošić, 2007.; Warn i sur., 2004.), kognitivnim, perceptivnim i estetskim preferencijama (kao što je preferencija složenosti, tolerancija dvosmislenosti, originalnost, bogatstvo imaginacije i snova, Zuckerman, 1994.); liberalnim i netradicionalnim stavovima (Zuckerman, 1984.).

Kada imamo u vidu adolescentsko razdoblje koje karakterizira potreba za istraživanjem sredine i pomicanjem granica, možemo očekivati da će i potreba za traženjem uzbuđenja biti izraženija.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

PROBLEM, CILJEVI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Za svaki od tipova privrženosti sačinjeni su mnogi teorijski i empirijski pokušaji razumijevanja specifičnosti kako kognitivnog, tako i brojnih aspekata socio-emocionalnog razvoja (Cassidy i Shaver, 1999.).

U želji da provjerimo postoji li u adolescenciji povezanost tipova privrženosti s nekim od značajnih aspekata ličnosti, opredijelile smo se za agresivnost i potrebu za traženjem uzbuđenja. Budući da se istraživanje bavi adolescentima, smatralo smo da su ova dva aspekta razvojno značajna. Koliko je nama poznato pregledom relevantne literature iz područja privrženosti, još uvijek nisu provedena istraživanja koja su se bavila ovom problematikom. S obzirom na to, a u kontekstu teorije privrženosti, kod adolescenata koji pripadaju **sigurnom tipu** moguće je očekivati izražavnije umjerene razine agresivnosti (do granice borbe za vlastita prava) kao i potrage za traženjem uzbuđenja, u smislu adolescentskog istraživanja sredine i pomicanje granica. Adolescenti koji pripadaju **odbijajućem tipu** najčešće su ambiciozni, visokih ciljeva i postignuća. Budući da im je slika o drugima negativna, u odnose s drugima ulaze površno, emocionalno su distancirani i oprezni. Pretpostavljamo da je u skladu s navedenim, njihova potreba za traženjem uzbuđenja niska, jer može predstavljati rizik za "oklop" koji su sagradili u odnosu na unutrašnji svijet. Može se očekivati i da će izražavnije agresivnost biti umjereno i u skladu s ambicioznošću, ali ne izrazito visoko. Jedno od obilježja adolescenata s **zaokupljenom tipom privrženosti** je testiranje novih mogućnosti koje bi bile efikasnije od dotadašnjih infantilnih strategija privlačenja pažnje. U ovom kontekstu bi traženje uzbuđenja moglo doprinijeti privlačenju pažnje spremnošću na rizik, ali i predstavljanju sebe u drugačijem svijetlu, ostvarivanju drugačijih kontakata, oslobođanju od straha i nesigurnosti... Može se očekivati također i prisutnost umjerene razine agresivnosti u smislu postavljanja brojnih zahtjeva partnerima i prijateljima, kao i ljutnje ukoliko oni ne ostvare

očekivanja. I na kraju, adolescenti koji pripadaju **plašljivom tipu**, koji su nesigurni u sebe, koliko i u druge, mogli bi pribjeći povišenom agresivnom reagiranju kao i traženju podržaja, uzbuđenja, pretpostavljamo u funkciji kakvog-takvog razrješenja vlastite situacije.

Znači, problem istraživanja je ispitivanje povezanosti tipova prvrženosti s agresivnošću i potrebom za traženjem uzbuđenja u adolescenciji. Smatrali smo da su za istraživački problem relevantne sljedeće varijable: spol, dob, dio grada u kojem adolescenti žive i struktura obitelji.

OPĆI CILJ ISTRAŽIVANJA

Ispitati postoji li statistički značajna povezanost između tipova prvrženosti, agresivnosti i potrebe za traženjem uzbuđenja u adolescenciji.

Specifični ciljevi:

- Ispitati postoji li statistički značajna povezanost između tipova prvrženosti i agresivnosti.
- Ispitati postoji li statistički značajna povezanost između tipova prvrženosti i potrebe za traženjem uzbuđenja.
- Ispitati postoji li statistički značajna povezanost između tipova prvrženosti, agresivnosti i potrebe za traženjem uzbuđenja i socio-demografskih varijabli (spol, dob, dio grada u kojem adolescenti žive, struktura obitelji).

OPĆA HIPOTEZA

Postoji statistički značajna povezanost između tipova prvrženosti, agresivnosti i potrebe za traženjem uzbuđenja u adolescenciji.

SPECIFIČNE HIPOTEZE

H1. Postoji statistički značajna povezanost između tipova prvrženosti i agresivnosti.

H1.1. Kod adolescenata koji pripadaju **sigurnom** tipu prvrženosti postoji statistički značajna negativna povezanost s agresivnošću.

H1.2. Kod adolescenata s nesigurnim obrascima afektivne vezanosti (**odbijajući, zaokupljeni i plašljiv**) postoji pozitivna statistički značajna povezanost s agresivnošću.

H2 Postoji statistički značajna povezanost između tipova prvrženosti i potrebe za traženjem uzbuđenja.

H2.1. Kod adolescenata koji pripadaju **sigurnom** tipu prvrženosti postoji statistički značajna negativna povezanost sa svim subskalama SSS-a, osim sa subskalom **traženje iskustva**.

H2.2. Kod adolescenata koji pripadaju **odbijajućem** tipu privrženosti postoji statistički značajna negativna povezanost sa svim subskalama SSS-a, osim sa subskalom **traženje uzbuđenja i avanture**.

H2.3. Kod adolescenata koji pripadaju **zaokupljenom** tipu privrženosti postoji statistički značajna pozitivna povezanost sa svim subskalama SSS-a.

H2.4. Kod adolescenata koji pripadaju **plašljivom** tipu privrženosti postoji statistički značajna pozitivna povezanost sa svim subskalama SSS-a.

H3. Postoji statistički značajna povezanost između tipova privrženosti, agresivnosti i potrebe za traženjem uzbuđenja i socio-demografskih varijabli (spol, dob, dio grada u kojem adolescenti žive, struktura obitelji).

H3.1. Postoji statistički značajna povezanost između tipova privrženosti i spola u smislu da postoji pozitivna povezanost između **zaokupljenog** tipa i ženskog spola te **odbijajućeg** tipa i muškog spola. Ne postoji statistički značajna povezanost tipova privrženosti s dobi. Očekuje se da ne postoji statistički značajna povezanost tipova privrženosti i dijela grada u kojem adolescenti žive. Postoji statistički značajna povezanost tipova privrženosti i strukture obitelji u smislu da će adolescenti s pozitivnim modelom sebe (**sigurni i odbijajući** tip) dolaziti iz potpunih obitelji.

H3.2. Ne postoji statistički značajna povezanost agresivnosti i spola, odnosno dobi. U odnosu na strukturu obitelji, očekuje se statistički značajna povezanost između agresivnosti i strukture obitelji, odnosno, pozitivna povezanost agresivnosti s pripadnošću nepotpunim obiteljima.

H3.3. Postoji statistički značajna povezanost između potrebe za traženjem uzbuđenja i spola. Očekuje se da će potreba za traženjem uzbuđenja (cjelokupna skala SSS) biti pozitivno povezana s muškim spolom, osim kod subskale **traženja iskustva** (SSS). Postoji statistički značajna povezanost između potrebe za traženjem uzbuđenja i dobi. Očekuje se da adolescenti mlađe dobi imaju pozitivnu povezanost s potrebom za traženjem uzbuđenja (cjelokupna skala SSS), posebno sa subskalom **dezinhibicija** (SSS). U odnosu na strukturu obitelji, očekuje se statistički značajna povezanost s potrebom za traženjem uzbuđenja (cjelokupna skala SSS), odnosno, pozitivna povezanost potrebe za traženjem uzbuđenja i pripadnosti nepotpunim obiteljima.

UZORAK

Uzorak provedbog istraživanja prigodnog je tipa. Istraživanjem je obuhvaćeno 220 mladih s područja grada Niša, ujednačenih po spolu (110 mladića i 110 djevojaka) i po dobi: 110 učenika osnovne škole, (od trinaest do četrnaest godina) i 110 učenika prvog razreda srednje škole (od petnaest do šesnaest godina). U odnosu na preostale socio-demografske varijable struktura uzorka je sljedeća (tablica 1.):

Tablica 1.

Struktura uzorka prema dijelu grada u kojem adolescenti žive i strukturi obitelji

Dio grada u kojemu adolescenti žive	Učestalost	Struktura obitelji	Učestalost
Uži centar grada	62	Potpuna obitelj	151
Širi centar grada	60	Šira obiteljska zajednica	39
Periferija	98	Nepotpuna obitelj	30
N	220		220

U okviru nepotpunih obitelji: 25 adolescenata iz obitelji u kojima su se roditelji razveli, 3 iz obitelji u kojima je umro jedan od roditelja i 2 adolescenta čije su se majke opredijelile za samohrano roditeljstvo.

INSTRUMENTI

U istraživanju su korišteni sljedeći instrumenti: Modifikacija Brennanova Inventara iskustava u bliskim vezama (Kamenov i Jelić, 2003.). Upitnik sadrži 18 pitanja. Intenzitet slaganja ili neslaganja sa sadržajem pitanja izražava se na sedmostupanjskoj Likertovoj skali (primjer stavki: *Pokušavam izbjeći preveliko zблиžavanje s članovima svoje obitelji*). Temljem podataka ovog upitnika prvo se dobivaju kontinuirani rezultati za dvije dimenzije (anksioznost i odbacivanje), a zatim se na temelju intenziteta dimenzija određuju tipovi privrženosti: **sigurni** (niska anksioznost i nisko odbacivanje), **odbijajući** (niska anksioznost i visoko odbacivanje), **zaokupljeni** (visoka anksioznost, nisko odbacivanje) i **plašljivi** (visoka anksioznost i visoko izbjegavanje). Pouzdanost upitnika provjerena je u ovom istraživanju i može se reći da je zadovoljavajuća ($\alpha = 0,828$).

Upitnik za procjenu bazične agresivnosti (SIGMA 4/D, Momirović i sur., 1991.) namijenjen je procjeni efikasnosti sustava za regulaciju i kontrolu reakcije napada iz kibernetičkog modela regulatornih funkcija. Upitnik sadrži 20 tvrdnji (primjer stavki: *Često se žestoko razbjesnim; Često mi dođe da nekoga udarim; Volim se potučiti*). Rezultati su u rasponu od 20 do 40. Ističemo, niže vrijednosti ukupnog rezultata znače višu razinu agresivnosti. Pouzdanost upitnika SIGMA 4/D je $\alpha = 0,83$.

Skala traženja uzbuđenja - Forma V (*Sensation Seeking Scale, SSS - Form V*, Zuckerman i sur., 1978.). Skala sadrži 40 parova tvrdnji kojima se ispituje potreba traženja uzbuđenja. Ispitanik u svakom paru bira onu tvrdnju koja ga bolje opisuje (npr. *Ponekad volim raditi stvari koje su pomalo zastrašujuće; Razuman čovjek izbjegava aktivnosti koje su opasne*). Rezultati su u rasponu od 0 do 40. Instrument se sastoji iz četiri subskele: *traženje uzbuđenja i avantura (UA)*, *traženje iskustava (I)*, *dezinhibicija (D)* i *podložnost osjećanju dosade (OD)*. Alfa koeficijent instrumenta iznosi 0,85, a test-retest pouzdanosti 0,89 za tri tjedna, a 0,75 za 6-8 mjeseci (Zuckerman, 1978.).

Upitnik za procjenu socio-demografskih podataka sačinjen je za potrebe istraživanja. Upitnikom smo dobile podatke o spolu, dobi ispitanika, dijelu grada u kojem živi (uži centar, širi centar i periferija), kao i strukturi obitelji (potpuna/nepotpuna obitelj i proširena obitelj).

METODE PRIKUPLJANJA I OBRADE PODATAKA

Prikupljanje podataka za ovo istraživanje provedeno je tijekom studenog-prosinca 2008. godine u Nišu (Srbija). Za mlađu grupu podaci su prikupljeni u dvije osnovne, a za stariju grupu u dvije srednje škole. Ispitivanje je obavljano grupno, a ispitanici zamoljeni da odgovaraju na pitanja iskreno s obzirom da je istraživanje anonimnog tipa. Objašnjeno je da će se dobiveni odgovori koristiti isključivo u znanstvene svrhe. Plan obrade podataka: tehnike deskriptivne statistike, za utvrđivanje izraženosti varijabli istraživanja i korelacijske tehnike za utvrđivanje stupnja povezanosti varijabli.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

DESKRIPTIVNA STATISTIKA

Tipovi privrženosti adolescenata

Tablica 2.

Distribucija tipova privrženosti

Tip privrženosti	Učestalost	Postoci
Sigurna privrženosti	53	24,1%
Zakupljena privrženosti	14	6,4%
Odbijajuća privrženosti	126	57,3%
Plašljiva privrženosti	27	12,3%
N	220	100%

Iz tablice 2. jasno je da u ispitivanom uzorku prevladava **odbijajuća privrženost** (57,3%), slijedi **sigurna** (24,1%) pa **plašljiva** (12,3%) i **zakupljena** (6,4%).

Agresivnost adolescenata

Tablica 3.

Aritmetička sredina na Skali agresivnosti

	N	Min.	Max.	AS	SD
Agresivnost	220	21	39	29,05	3,584

Iz tablice 3. vidi se da je srednja vrijednost svih ispitanika u uzorku na agresivnosti (AS = 29,05; SD = 3,584) oko teorijske srednje vrijednosti (AS=30).

Potreba za traženjem uzbuđenja kod adolescenata

Tablica 4.

Aritmetička sredina na Skali i subskalama potrebe za traženjem uzbuđenja

	N	Min.	Max.	AS	SD
Skala SSS	220	6	38	19.17	5,841
Subskala UA	220	1	10	6.90	2,312
Subskala I	220	1	9	4.41	1,759
Subskala D	220	0	10	4.51	2,413
Subskala OD	220	0	9	3.35	2,011

Podaci u tablici 4. pokazuju da su srednje vrijednosti potrebe za traženjem uzbuđenja adolescenata iz uzorka (AS=19,7, SD=5,84,) nešto niže od teorijskih očekivanja (AS=21,3, Perez i Torrubia, 1986.). Srednja je vrijednost na svim dimenzijama SSS-a ispod prosječnih vrijednosti, osim na subskali **traženje uzbuđenja i avanture (UA)** koja je prosječna.

Povezanost tipova privrženosti, agresivnosti i potrebe za traženjem uzbuđenja

Dobivene rezultate koji se odnose na opću hipotezu predstaviti ćemo kroz hipoteze H1. i H2.

Hipoteza H1. odnosi se na povezanost tipova privrženosti i agresivnosti (tablica 5).

Tablica 5.

Povezanost tipova privrženosti i agresivnosti

Obrasci AV	r	Agresivnost
Sigurna privrženost	r	0,237**
	Sig.	0,000
Zaokupljena privrženost	r	-0,100
	Sig.	0,140
Odbijauća privrženost	r	-0,103
	Sig.	0,128
Plašljiva privrženost	r	-0,079
	Sig.	0,244

r - Pearson Correlation

** - statistička značajnost na razini 0,01

Hipoteza H1. djelomično je potvrđena. Postoji statistički značajna negativna korelacija *sigurne* privrženosti i agresivnosti, dok **nesigurni** tipovi statistički značajno nisu povezani s agresivnošću. Hipoteza H1.1. je potvrđena. Iako tablica 5. pokazuje da je **sigurni** tip statistički značajno pozitivno povezan s agresivnošću ($r=0,237$; $p<0,00$), kad imamo u vidu da više vrijednosti ukupnog rezultata znače nižu razinu agresivnosti, zapravo je sigurni obrazac negativno povezan s agresivnošću. Hipoteza H1.2. nije potvrđena. Svi **nesigurni** tipovi privrženosti (**odbijajući, zaokupljeni i plašljivi**) nisu statistički značajno povezani s agresivnošću.

Rezultati koji ukazuju na odnos između tipova privrženosti i potrebe za traženjem uzbuđenja (H2.) predstavljeni su u tablici 6.

Tablica 6.

Povezanost obrazaca tipova privrženosti i potrebe za traženjem uzbuđenja (cjelokupna skala SSS i na subskalama)

	r	Sigurna privrženost	Zaokupljena privrženost	Obijajuća privrženost	Plašljiva privrženost
SSS	r	-0,159*	0,126	0,062	0,020
	Sig.	0,018	0,061	0,361	0,770
Subskala UA	r	-0,071	-0,012	0,108	-0,061
	Sig.	0,293	0,855	0,109	0,367
Subskala I	r	-0,096	0,108	0,026	0,007
	Sig.	0,154	0,109	0,706	0,923
Subskala D	r	-0,147*	0,153*	0,001	0,076
	Sig.	0,030	0,023	0,987	0,264
Subskala OD	r	-0,119	0,103	0,032	0,031
	Sig.	0,077	0,128	0,641	0,643
N		220	220	220	220

r - Pearson Correlation

*- statistička značajnost na razini 0,05

Hipoteza H2. djelomično je potvrđena. Postoji samo statistički značajna negativna korelacija *sigurne* privrženosti i potrebe za traženjem uzbuđenja (cjelokupna skala SSS).

Hipoteza H2.1. djelomično je potvrđena. Povezanost između tipova privrženosti i potrebe za traženjem uzbuđenja (tablica 6.) ukazuje da **sigurna** privrženosti je statistički značajno negativno povezana s ukupnim rezultatom na SSS. **Sigurna** privrženosti je statistički značajno povezana samo s **dezinhibicijom** ($r=-0,0147$, $p<0,05$). Hipoteza H2.2. nije potvrđena. Ne postoji statistički značajna povezanost **odbijajuće** privrženosti ni s jednom dimenzijom potrebe za traženjem uzbuđenja. Hipoteza H2.3. je djelomično potvrđena. **Zaokupljena** privrženosti statistički značajno je pozitivno povezana samo s **dezinhibicijom** ($r=0,0153$, $p<0,05$). Hipoteza H2.4. nije potvrđena. Ne postoji statistički značajna povezanost *plašljive* privrženosti ni s jednom dimenzijom potrebe za traženjem uzbuđenja.

Slijedi odgovor na posljednju hipotezu (H3.) o mogućoj povezanosti socio-demografskih varijabli (spol, dob, dio grada u kojem adolescenti žive i struktura obitelji) s osnovnim varijablama ovog istraživanja (privrženost, agresivnost, potreba za traženjem uzbuđenja). Radi bolje preglednosti podijelit ćemo ih u nekoliko cjelina. Tablice 7. i 8. predstaviti će povezanost tipova privrženost sa svim socio-demografskim varijablama, a tablice 9. i 10. odnos agresivnosti i potrebe za traženjem uzbuđenja sa socio-demografskim varijablama

Tablica 7.

Korelacija dobi i spola s tipovima privrženost

	ρ	Sigurna privrženost	Zaokupljena privrženost	Obijajuća privrženost	Plašljiva privrženost
Dob	ρ	-0,027	0,002	0,047	-0,038
	Sig.	0,693	0,972	0,485	0,573
Djevojke	ρ	0,096	0,000	-0,037	-0,069
	Sig.	0,157	1,000	0,588	0,306
Mladići	ρ	-0,096	0,000	0,037	0,069
	Sig.	0,157	1,000	0,588	0,306
N		220	220	220	220

ρ - *Spearman's correlation*

Tablica 8.

Korelacija obrazaca afektivne povezanosti sa strukturom obitelji i dijelom grada u kojem žive adolescenti

	ρ	Sigurni obrazac AV	Izbjegavajući obrazac AV	Okupirani obrazac AV	Bojažljivi obrazac AV
Potpuna obitelj	ρ	0,060	0,010	-0,024	-0,076
	Sig.	0,375	0,880	0,718	0,264
Šira obitelj. zajednica	ρ	-0,122	0,040	0,025	0,080
	Sig.	0,070	0,555	0,709	0,236
Nepotpuna obitelj	ρ	0,055	-0,058	0,005	0,013
	Sig.	0,418	0,389	0,942	0,850
Uži centar	ρ	0,002	0,030	-0,009	-0,019
	Sig.	0,982	0,654	0,896	0,782
Širi centar	ρ	0,013	-0,008	0,049	-0,042
	Sig.	0,848	0,912	0,466	0,531
Periferija	ρ	-0,013	-0,021	-0,039	0,055
	Sig.	0,848	0,759	0,564	0,417
N		220	220	220	220

ρ - *Spearman's correlation*

Hipoteza H3.1. nije potvrđena. Kao što pokazuju tablice 7. i 8., ne postoji statistički značajna povezanost tipova privrženosti ni s jednom socio-demografskom varijablom.

Tablica 9.

Korelacija dobi i spola s agresivnošću i potrebom za traženjem uzbuđenja

	r	Agresivnost	SSS	Subskala UA	Subskala I	Subskala D	Subskala OD
Dob	r	0,125	-0,128	0,084	-0,125	-0,185**	-0,137*
	Sig.	0,065	0,059	0,213	0,065	0,006	0,043
Djevojke	r	0,005	-0,108	0,033	0,080	-0,247**	-0,125
	Sig.	0,940	0,111	0,621	0,236	0,000	0,065
Mladići	r	-0,005	0,108	-0,033	-0,080	0,247**	0,125
	Sig.	0,940	0,111	0,621	0,236	0,000	0,065
N		220	220	220	220	220	220

Tablica 10.

Korelacija agresivnosti i potrebe za traženjem uzbuđenja sa strukturom obitelji i dijelom grada u kojem žive adolescenti

	r	Agresivnost	SSS	Subskala D	Subskala OD	Subskala UA	Subskala I
Potpuna obitelj	r	0,134*	-0,074	-0,145*	-0,014	-0,014	-0,014
	Sig.	0,048	0,274	0,032	0,837	0,840	0,840
Šira obitelj zajednica	r	-0,112	0,117	0,128	0,044	0,052	0,094
	Sig.	0,098	0,083	0,057	0,520	0,443	0,164
Nepotpuna obitelj	r	-0,056	-0,030	0,053	-0,030	-0,039	-0,086
	Sig.	0,408	0,659	0,436	0,661	0,561	0,203
Uži centar	r	-0,003	0,205**	0,118	0,082	0,186**	0,181**
	Sig.	0,965	0,002	0,080	0,225	0,006	0,007
Širi centar	r	0,022	-0,078	-0,037	-0,020	-0,087	-0,069
	Sig.	0,741	0,251	0,581	0,764	0,197	0,310
Periferija	r	-0,017	-0,116	-0,073	-0,056	-0,090	-0,102
	Sig.	0,798	0,086	0,278	0,408	0,182	0,132
N		220	220	220	220	220	220

r - Pearson Correlation

Hipoteza H3.2. djelomično je potvrđena. Postoji statistički značajna povezanost agresivnosti i strukture obitelji. Postoji negativna povezanost između agresivnosti i pripadnosti cjelovitim obiteljima. Ne postoji statistički značajna povezanost agresivnosti, spola i dobi.

Hipoteza H3.3. djelomično je potvrđena. Ne postoji statistički značajna povezanost potrebe za traženjem uzbuđenja (na razini cjelokupne skale SSS) i svih socio-demografskih varijabli. Međutim, u pogledu dimenzija SSS-a, kod mladića postoji statistički značajna pozitivna povezanost s *dezinhibicijom*, a kod djevojaka statistički negativna povezanost s tom istom subskalom.

Postoji, također, statistički negativna povezanost dobi i dimenzije **dezinhibicija te osjetljivost na dosadu**. U odnosu na strukturu obitelji, samo je dimenzija **dezinhibicija** statistički značajno negativno povezana s potpunom obitelji iz koje potječe adolescent. U pogledu dijela grada u kojem žive adolescenti, pripadnost užem centru grada pozitivno je povezana s dimenzijama **traženje uzbuđenja, avanture i iskustva**.

RASPRAVA

Osnovni cilj istraživanja bio je ispitati postoji li povezanost između tipova privrženosti, agresivnosti i potrebe za traženjem uzbuđenja u adolescenciji. Prvo ćemo komentirati rezultate koji se odnose na deskriptivnu statistiku.

Rezultat koji ukazuje na odbijajuću privrženost kao najzastupljeniji tip, razlikuje se od rezultata ranijih istraživanja u Srbiji u kojima su dominirali sigurni ili zaokupljeni tip privrženosti (Stefanović-Stanojević, 2007.; Želeskov-Đorić, 2007.). Ova distribucija nalikuje distribucijama kakve se dobivaju u ekonomski razvijenim zemljama u kojima je naglasak na ranom osamostaljivanju mladih. Riječ je o mladima koji su u djetinjstvu prošli kroz tzv. POP (protest, očaj, poricanje), ponijeli poruku da drugi neće odgovoriti na njihove signale, te ih ne treba ni slati, već svu energiju ulagati u sebe i materijalne vrijednosti – u ono što nas ne može iznevjeriti. O mogućim razlozima promjene, prije detaljnijih istraživanja, može se spekulirati na razini pretpostavke da je porast broja rano osamostaljenih mladih ljudi jedan od pokazatelja praćenja trendova karakterističnih za zapadnoeuropske odgojne modele.

IZRAŽENOST AGRESIVNOSTI

Dobivena razina agresivnosti (oko teorijske srednje vrijednosti) u skladu je sa srednjim vrijednostima (SIGMA 4/D) u istraživanju Anđelković i sur. (2009.) kod adolescenata iz potpunih i nepotpunih obitelji. U razumijevanju dobivenih rezultata treba imati u vidu da Momirović (2001.), autor instrumenta korištenog u istraživanju (SIGMA 4/D), agresivnost, u strukturalnom smislu, određuje kao faktor relativno visokog reda s biokemijskom osnovom (epinefrinska i norepinefrinska), mehanizmom pobuđivanja (primarna i sekundarna, tj. anksioznošću determinirana agresivnost), mehanizmima modulacije (oralna i analna agresivnost) te mehanizmima kontrole. Upitnikom za procjenu bazične agresivnosti (SIGMA 4/D), procjenjuje se bazična agresivnost, odnosno, sustav regulacije i kontrole napada, i ne diskriminira različite tipove izražavanja agresije.

Želimo i napomenuti da ohrabruje nalaz o dobivenom prosječnom rezultatu na skali agresivnosti. Ipak, podsjetimo se da u uzorku dominira odbijajuća privrženost čije je jedno od osnovnih obilježja da se u odnose s drugima ulazi površno, da su emocionalno distancirani i oprezni. Podsjetimo, također, da se agresivnost kod jednog broja adolescenata ne izražava samo kroz manifestno agresivno ponašanje već, na primjer, kao prikrivena depresivnost. Svakako, agresivnost ima i formativnu ulogu u razvoju i funkciju rasterećivanja napetosti.

Dobiveni rezultati (srednje vrijednosti nešto ispod teorijskih prosječnih vrijednosti) u skladu su sa srednjim vrijednostima u ranijim istraživanjima na adolescentskom uzorku (Arnett, 1990.; Hansen i Brevik, 2001.; Loas i sur., 2001.; Vidanović i Anđelković, 2009.). Iako donekle neočekivano za dob adolescencije, kada su rizici i provokacije posebno neodoljivi, rezultat ovog istraživanja nije neobičan ako se sjetimo da većina uzorka (65%) dominantno pripada odbijajućem tipu privrženosti. Oni su, još u djetinjstvu, podigli »oklop«. Ne žele riskirati da teško napravljeni »oklop« pod utjecajem podržaja pukne i dovede ih u opasnost da ponovno nešto osjećaju te da ih ponovno nešto boli ili netko razočara.

POVEZANOST TIPOVA PRIVRŽENOSTI I AGRESIVNOSTI

Rezultati pokazuju da je očekivanje potvrđeno - **sigurna** privrženost negativno je povezana s agresivnošću. Svi ostali nesigurni tipovi privrženosti nisu značajnu povezani s agresivnošću. Ovo možemo prevesti i na sljedeći način - sigurnost u sebe i povjerenje u druge (odlike sigurne privrženosti) neki su od mogućih razloga zašto adolescenti sa sigurnom privrženosti imaju značajnu negativnu korelaciju s agresivnošću.

POVEZANOST TIPOVA PRIVRŽENOSTI I POTREBE ZA TRAŽENJEM UZBUĐENJA

Dobiveni rezultat o povezanosti tipova privrženosti i potrebe za traženjem uzbuđenja potvrđuje očekivanje da će trend snižene potrebe za uzbuđenjima biti prisutan u **sigurnom** tipa privrženosti. Na prvi pogled, to može biti pokazatelj adekvatnog razvoja adolescenata sa **sigurnom** privrženosti. Ipak, treba imati u vidu da je jedno od osnovnih obilježja adolescencije traganje za novim iskustvima koje je u funkciji određenja vlastitog identiteta. U skladu s tim, postavlja se pitanje reagiraju li adolescenti sa sigurnom privrženosti dovoljno adekvatno na mnoge izazove razvojnog razdoblja. Dodatno, i rezultati dosadašnjih istraživanja u području kreativnosti (Zuckerman, 1994.; Vidanović i Anđelković, 2009.) pokazuju da je otvorenost prema nepoznatom i neistraženom, nekonformistički životni stil odličje kreativnih osoba, uključujući adolescente. Naboj i traganje za novim uobičajeno je obilježje kreativnih adolescenata. Imajući u vidu dobivene rezultate, pitamo se može li se usvojeni **sigurni** tip privrženosti kod adolescenata smatrati i prediktorom kreativnog razvoja. Naravno, prethodnu

pretpostavku nužno je potkrijepiti dodatnim podacima i istraživanjima u ovom području. U ovom kontekstu mogu biti značajni rezultati istraživanja Loasa i sur. (2001.) da snižena razina traženja uzbuđenja može biti povezana s ahedonijom⁴, opsesivno-kompulzivnim crtama, pasivnošću. Navedena obilježja najčešće nisu uobičajena obilježja kreativnih osoba. Zbog toga vjerujemo da bi bilo zanimljivo rezultate našeg istraživanja usporediti s ispitivanjem privrženosti i potrebe za traženjem uzbuđenja kreativnih adolescenata iz različitih područja kreativnog izražavanja.

Također, značajnim se čini rezultat da je zaokupljeni tip privrženosti - obrazac potencijalnog rizika, jer su u ovom tipu sve potrebe za traženjem uzbuđenja izraženije nego u drugima (**osim potrebe za uzbuđenjem i avanturom**). Posebno zabrinjavajuć je i rezultat o statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti ovog tipa privrženosti s **dezinhibicijom**. Pretpostavljamo da se u osnovi radi, psihoanalitički rečeno, o problemu nedovoljno strukturiranog ega koji je u potrazi da se kroz stalnu stimulaciju odredi u odnosu na libidinozne i agresivne impulse. Međutim, pri pokušaju razumijevanja dobivenih rezultata ne treba izgubiti iz vida sagledavanje potrebe za traženjem uzbuđenja i iz drugog ugla. Mislimo, prije svega, na rezultate o višoj razini testosterona, estrogena i estrodiala (naročito kod ljudi s povišenom subskalom **dezinhibicija**), a nižoj razini MAO-a (monoamino oksidaze) kod ljudi s izraženom potrebom za traženjem uzbuđenja. Približno 50% varijance traženja uzbuđenja genetskog je podrijetla⁵.

POVEZANOST OSNOVNIH ISTRAŽIVAČKIH VARIJABLI I SOCIO-DEMOGRAFSKIH VARIJABLI

U istraživanju nije dobivena statistički značajna povezanost tipova privrženosti ni s jednom socio-demografskom varijablom. Dobivena tendencija (u vidu statistički neznačajne, ali pozitivne korelacije između muškog spola i odbijajuće privrženosti, odnosno negativne korelacije između ženskog spola i odbijajuće privrženosti) u skladu su s rezultatima inozemnih istraživanja da postoji veća izraženost odbijajuće privrženosti kod mladića (Borman-Spurrell i sur., 1998.).

Mada većina ranijih istraživanja pokazuje da od najranijeg djetinjstva postoje razlike između spolova u razvoju i izražavanju agresivnosti (Maccoby i Jacklin, 1980.; Crick, 1996.), ovo istraživanje to nije potvrdilo. Dobiveni rezultat možemo sagledati ako uzmemo u obzir mišljenje, npr. Hydea (prema Vasta, Heith i Miller, 1998.) koji smatra da se, u cjelini, spolne razlike u agresivnosti smanjuju u mladenaštvu. Pored toga, vjerojatno, razloge možemo tražiti i u činjenici da instrument korišten u istraživanju ne diskriminira različite tipove izražavanja agresije. Ne zanemarujući ulogu bioloških faktora (Maccoby i Jacklin, 1980.), imamo u vidu da neki autori (npr. Crick i sur., 1996.) naglašavaju kako muškarci i žene preferiraju različite

⁴ Ahedonija - gubitak interesa ili zadovoljstva u aktivnostima koje su se ranije doživljavale ugodnima.

⁵ www.psychologytoday.com/articles/pto-19941101-000027.html

oblike izražavanja agresivnosti i da se te razlike intenziviraju upravo u adolescenciji. Rezultati ukazuju da, u pogledu agresivnosti, odrastanje u potpunoj obitelji može predstavljati protektivni faktor za razvoj adolescenata. Podsjetimo se da je statistički značajna povezanost agresivnosti i strukture obitelji dobivena samo kod adolescenata iz potpunih obitelji i da je ona negativna. Do sličnih rezultata došli su Hoyt i sur. (prema Shaw i Ingoldsby, 1999.), uspoređujući djecu razvedenih i nerazvedenih roditelja. Autori navode da su djeca razvedenih roditelja neposlušnija i agresivnija nego njihovi vršnjaci iz potpunih obitelji. Kao i u ovom istraživanju, razvod je najčešći uzrok nastanka većine nepotpunih obitelji.

Pokazalo se da ne postoji statistički značajna povezanost potrebe za traženjem uzbuđenja (na razini cjelokupne skale SSS) i socio-demografskih varijabli, osim varijable koja se odnosi na dio grada u kojem adolescenti žive. Zanimljivo je da se statistički značajna razlika među spolovima u pravcu povezanosti javila samo u odnosu na dimenziju SSS-a **dezinhibicija**. Podsjećamo da subskala **dezinhibicija** opisuje potrebu za nesputanim ponašanjem u društvenoj sferi kroz opijanje, posjećivanje zabava i traženje raznovrsnosti u seksualnim odnosima. Kako se radi o adolescentskom uzrastu, znamo da su opisana ponašanja generalno češća kod mladića nego djevojaka. Rezultati također govore da je **dezinhibicija**, zajedno s **osjetljivošću na dosadu**, prisutnija u mlađem poduzorku adolescenata. Dobivene nalaze moguće je sagledati i u širem kontekstu složenih emocionalnih procesa vezanih za sam početak adolescencije. Povremena ekscesivna opijanja, eksperimentiranja s narkoticima, promiskuitetna ponašanja, mogu biti način funkcioniranja određenog broja mladih ljudi koji pokušavaju ući u svijet odraslih.

U pogledu dijela grada u kojem adolescenti žive, pripadnost užem centru grada statistički je značajno pozitivno povezana s rezultatom na cjelokupnoj skali SSS, kao i s dimenzijama **traženje uzbuđenja, te avanture i iskustva**. Ovaj rezultat može otvoriti pitanje o značaju mikrookruženja za razvoj adolescenata i treba ga imati u vidu prilikom budućih istraživanja.

ZAKLJUČAK

Nedostatak teorijskog i istraživačkog referentnog okvira u ovom području svakako je doprinio načinu sagledavanja i interpretacije rezultata. Svjesni mogućih metodoloških ograničenja istraživanja, kao i potrebe provjere rezultata na reprezentativnijem i većem uzorku, najvažnije i nesporne rezultate istraživanja navest ćemo u formi pitanja i time eventualno usmjeriti neka buduća istraživanja:

1. Dobivena distribucija tišova privrženosti razlikuje se od ranije dobivenih distribucija u Srbiji i nalikuje distribucijama koje se dobivaju u ekonomski razvijenim zemljama. Znači li dominacija odbijajućeg tipa privrženosti da stižu generacije koje, odrastajući u turbulentnim vremenima i nemajući dovoljno sigurnu bazu za rast i razvoj u roditeljima, oslonac pronalaze u sebi samima?

2. Sigurno privrženi ispitanici imaju statistički značajnu negativnu korelaciju, kako s potrebom za traženjem uzbuđenja, tako i s agresivnošću. Radi li se o tome da su ovi mladi ljudi, našavši sigurnu bazu u vlastitom domu, »odlučili« malo pričekati s odrastanjem i istraživanjem okruženja koje je uz to povezano?

3. Pripadnost adolescenta cjelovitoj obitelji je u značajnoj negativnoj korelaciji s agresivnošću. Po svemu sudeći, ovaj rezultat još jednom potvrđuje pretpostavku o obitelji kao protektivnom faktoru.

LITERATURA

1. Ainsworth, M. (1989). Attachment beyond infancy. **American Psychologist**, 44, 709-716.
2. Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. & Wall, S. (1978). **Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation**. Hillsdale: NJ, Erlbaum.
3. Anđelković, V., Vidanović, S. & Nedeljković, J. (2009). Agresivnost i sklonost ka traženju stimulusa adolescenata iz potpunih i nepotpunih porodica. U: Milosavljević, Lj., Jovanović, N. & Stjepanović-Zaharijevski, D. (ur.), **Protivrečnosti socijalizacije mladih i uloga obrazovanja u afirmaciji vrednosti kulture mira**. Niš: Filozofski fakultet u Nišu, 321-329.
4. Arnett, J. (1990). Contraceptive use, sensation seeking, and adolescent egocentrism. **Journal of Youth and Adolescence**, 19 (2), 1990.
5. Benenson, J., Carder, H. & Geib-Cole, S. (2008). The development of boys preferential pleasure in physical aggression. **Aggressive Behavior**, 34, 254-166.
6. Borman-Spurrell, E., Allen, J., Hauser, S., Carter, A. & Cole-Detke, H., (1998), **Assessing adult attachment: A comparison of interview-based and self-report methods**. Manuscript submitted for publication.
7. Bowlby, J. (1969). **Attachment and loss: Vol. 1 attachment**. New York: Basic Books.
8. Bowlby, J. (1988). **A secure base**. New York: Basic Book.
9. Cassidy, J. & Shaver, P. R. (1999). **Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications**. New York: Guilford Press.
10. Coie, J. D. & Dodge, K. A. (1997). Aggression and antisocial behavior. In: Damon, W. & Eisenberg, N. (eds.), **Handbook of child psychology (5th edition): Vol. 3. social, emotional, and personality development**. New York: Wiley, 779-862.
11. Crick, N. R., Bigbee, M. A. & Howes, C. (1996). Gender differences in children's normative beliefs about aggression: How do I hurt thee? Let me count the ways. **Child Development**, 67, 1003-1014.
12. Crittenden, P. (1989). Internal representational models of attachment relationships. **Infant Mental Health Journal**, 11, 259-277.
13. Eagly, H. & Steffen V. (1986). Gender and aggressive behavior: A metaanalytic review of the social psychological literature. **Psychol Bull**, 100, 309-330.

14. Fraser, M. W. (1996). Aggressive behaviour in childhood and early adolescence: An ecological-developmental perspective on youth violence. **Social Work**, 41 (1), 37-50.
15. Hansen, B. & Brevik, G. (2001). Sensation seeking as a predictor of positive and negative risk behaviour among adolescents. **Personality and Individual Difference**, 4, 627-640.
16. Kamenov, Z. & Jelić, M. (2003). Validacija za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: Modifikacija Brennanova Inventara iskustava u bliskim vezama. **Suvremena psihologija**, 6 (1), 73-92.
17. Loas, D., Verrier, A., Flament, M., Perez-Diaz, F., Corcos, M., Halfon, O., Lang, F., Bizouard, P., Venisse, J., Guelfi, J. & Jeammet, F. (2001). Factorial structure of the Sensation-seeking scale- forme V: Confirmatory factorial analyses in nonclinical and clinical samples. **Can J. Psychiatry**, 46, 850-855.
18. Maccoby, E. E. & Jacklin, C. N. (1980). Sex differences in aggression: A rejoinder and reprise. **Child Development**, 51, 964-980
19. Main, M. & Hesse, E. (1990). The insecure disorganized/disoriented attachment pattern in infancy: Precursors and sequelae. In: Greenberg, M., Cicchetti, D. & Cummings, E. M. (eds.), **Attachment during the preschool years: Theory, research and intervention**, Chicago: University of Chicago Press, 161-182.
20. Momirović, K., Prot, T. & Bosnar, K. (1991). SIGMA 4/D: Upitnik za procenu bazične anksioznosti dece u dobi od 11 do 15 godina. **Psihologija**, 1-2, 77-86.
21. Olweus, D. (1994). Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. **Journal of Child Psychology and Psychiatry**, 35, 1171-1190.
22. Perez, J. & Torrubia, R. (1986). Fiabilidad y validez de la version espanola de la escala de Busqueda de Sensaciones (forma V). **Revista Latino-americana de Psicologia**, 18, 7-22.
23. Radke-Yarrow, M., Cummings, E. M., Kuczynski, L. & Chapman, M. (1985). Patterns of attachment in two- and three-year-olds in normal families and families with parental depression. **Child Development**, 56, 884-893.
24. Shaw, D. S. & Ingoldsby, E. M. (1999). Children of divorce. In: Ammerman, R. T., Hersen, M. & Last, C. G. (eds.), **Handbook of prescriptive treatments for children and adolescents**. Needham Heights, MA, Allyn i Bacon.
25. Stefanović-Stanojević, T. (2007), Afektivna vezanost kao kroskulturni fenomen. U: Matejić-Đuričić, Z. (ur.), **Afektivno vezivanje. Teorija, istraživanje, psihoterapija**. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, 45-65.
26. Steinberg, L. (2010). We know some things: Parent-adolescent relationships in retrospect and prospect. **Journal of Research on Adolescence**, 11 (1), 1-19.
27. Stošić, M. (2007). **Sklonost ka traženju uzbuđenja, emocionalni profil i nivo anksioznosti kod paraglajderista**. Diplomski rad. Niš: Filozofski fakultet u Nišu.

28. Vasta, R., Heith, M. & Miller, S. A. (1998). **Dječja psihologija**. Jastrebarsko: Naklada Slap.
29. Vidanović, S. & Anđelković, V. (2009). Sindrom mladalačke besmrtnosti: Sklonost ka traženju stimulusa i originalnost. U: Stefanović-Stanojević, T. (ur.), **Studenti, seks i droga: Rizično seksualno ponašanje studenata Univerziteta u Nišu i njihova iskustva sa narkoticima**. Niš: Centar za naučna istraživanja SANU i Univerzitet u Nišu, 115-132.
30. Warn, J. R., Tranter, P. J. & Kingham, S. (2004). **Fast and Furious 3: Illegal street racing, sensation seeking and driving behaviours in New Zealand**. 27th Australasian Transport Research Forum, Adelaide, 29 September – 1 October 2004
31. www.psychologytoday.com/articles/pto-19941101-000027.html
32. Zuckerman, M. (1991). **Psychobiology of personality**. New York: Cambridge University Press.
33. Zuckerman, M., (1994). **Behavioral expression and biosocial bases of sensation seeking**. New York: Cambridge University Press.
34. Zuckerman, M., Eysenck, S. B. G. & Eysenck, H. J. (1978). Sensation seeking in England and America: Cross-cultural, age and sex comparisons. **Jornal Consult. Clin. Psychol**, 46, 139-149.
35. Zuckerman, M. (1984). Sensation seeking: a comparative approach to a human trait. **Behavior and Brain Sciences**, 7, 413-471.
36. Želeskov-Đorić, J. (2007). Self concept i obrasci partnerske afektivne vezanosti. U: Matejić-Đuričić, Z. (ur.), **Afektivno vezivanje. Teorija, istraživanje, psihoterapija**. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, 117-131.

Tatjana Stefanović Stanojević

Snezana Vidanović

Vesna Anđelković

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Niš

Psychology Department

ATTACHMENT, AGGRESSION AND SENSATION SEEKING IN ADOLESCENCE

SUMMARY

The research refers to a possible link between the quality of affective attachment and the phenomena significant for adolescence (aggression and stimulus seeking). The research was carried out in Serbia (City of Nis) using a sample including participants aged 13-15 (N=220). Instruments: Modification of Brennan Inventory of experiences in close relationships (Kamenov and Jelić, 2003), Sensations Seeking Scale – Form V (Zuckerman et al., 1978), Basic Aggression Questionnaire (SIGMA 4/D, Momirovic et al., 1991) and the Questionnaire for collecting socio-demographic variables.

Results show that a statistically significant negative correlation with aggression and subscale of disinhibition of SSS exists only among adolescents with safe patterns of affective attachment, while in the so-called unsafe patterns (avoidance, occupied, scared) correlations with aggression and sensation seeking are mainly positive, though statistically not important, with the exception of occupied patterns and the subscale of disinhibition. Taking into consideration the fact that the sample has predominantly avoidance pattern of affective attachment, understanding of the results and correlations could help in the prevention work with adolescents and possible identification of risk groups.

Key words: *patterns of affective attachment, aggression, sensation seeking need.*